

**A COVID–19-JÁRVÁNY EURÓPAI UNIÓS KEZELÉSE
A „HATÁSKÖRÖK HÁLÓJA” AVAGY
A REJTETT HATÁSKÖRÖK RÉVÉN**

**Treating the COVID–19 pandemic on EU level
by using the ‘net of competences’ –
that is to say by the so far hidden competences**

MARINKÁS GYÖRGY*

Absztrakt: A szerző célja az volt a cikk megírásával, hogy megvizsgálja miként kezelte az Európai Unió 2020 első hónapjaiban a területére begyűrűző új típusú koronavírus-járványt, amely az uniós polgárok egészsége mellett az egységes belső piac megfelelő működését is komolyan veszélyeztetette. A kérdés azért érdemel alaposabb vizsgálatot, mert az Európai Unió az alapító szerződések rendelkezései alapján nem rendelkezik hatáskörrel kötelező erejű döntések meghozatalára „az emberi egészség védelme és javítása” terén, kizárólag támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedések elfogadására. Ily módon szükségessé vált az alapító szerződések egységes piacra vonatkozó rendelkezéseinek oly módon történő újraértelmezése, hogy azok lehetővé tegyék a járványhelyzet kezelésével kapcsolatos tagállami intézkedések összehangolását, miközben az uniós intézmények maguk is komoly kihívásokkal szembesültek a döntéshozatali eljárásaik virtuális térbe helyezése kapcsán.

Kulcsszavak: *koronavírus, COVID–19, a hatáskörök hálója, az emberi egészség védelme és javítása, egységes belső piac*

Abstract: The aim of the author was to examine and to summarize his findings on how the EU handled the novel coronavirus-pandemic, which reached its territory in the first months of 2020. The pandemic threatened not only the health of the EU citizens, but endangered the proper functioning of the single market. The issue is worth a thorough examination, since on the field of ‘protection and improvement of human health’¹ the EU has no competence at all to make legally binding decision or to enforce them accordingly only to ‘support, coordinate or supplement’ the measures aimed at ‘protection and improvement of human health’. Thus, it was needed to interpret – or in some cases re-contextualize – the

* DR. MARINKÁS GYÖRGY
PhD egyetemi adjunktus
Miskolci Egyetem ÁJK
Európai és Nemzetközi Jogi Intézet
Európai és Nemzetközi Magánjogi Intézeti Tanszék
joggyuri@uni-miskolc.hu

¹ As contained by Article 6 of TFEU – Treaty on the Functioning of the European Union OJ C 326, 26. 10. 2012, 47–390.

provisions of the founding treaties in order to allow the coordination of the member states' measures aimed at handling the pandemic situation. Not to mention that all of this had to be done in a situation, where the institutions of the EU too, faced serious challenges, while trying to place their decision-making procedures into the virtual space.

Keywords: coronavirus, COVID-19, the net of competences, protection and improvement of human health, single market

Bevezető gondolatok

A tavasz során világossá vált, hogy az új típusú koronavírus-járvány kezelése – amely január óta mind a közvéleményt, mind a tagállami és uniós döntéshozókat is foglalkoztatja – nem korlátozódik kizárólag járványügyi kérdésekre, azaz egy olyan területre, amelyben az EU gyakorlatilag semmilyen kompetenciával nem rendelkezik kötelező erejű döntések meghozatalára. A járvány ugyanis a lakosság egészsége mellett komolyan veszélyezteti az állami költségvetések egyensúlyát és a gazdaság működőképességét,² ily módon az egységes belső piac működését is fenyegeti. Ennek megfelelően az Unió intézményei – a Bizottsággal az élen – az alapító szerződések által lehetővé tett keretek között fellépve, különböző akciótervekkel és javaslatokkal álltak elő a belső piac működőképességének fenntartása érdekében, ideértve a személyek szabad mozgásának korlátozása esetén alkalmazandó egységes szempontokat. A jelen írás ennek megfelelően arra koncentrál, hogy megvizsgálja milyen alapító szerződésbeli – eredeti rendeltetésük szerint az egységes belső piac működését biztosítani hivatott – rendelkezések állnak az uniós intézmények rendelkezésére a koronavírus-járvány kezelése során meghozott tagállami intézkedések összehangolására.

1. A „hatáskörök hálója” elmélet, avagy az EU eddig is létező, de rejtett hatáskörei egy világjárvány kezelésére

1.1. Az EU fellépése járványügyi kérdésekben

Az EU kezdeti fellépését a koronavírus-járvány kezelésében számos kritika és vád érte, kiábrándítónak bélyegezve azt. Egyes vélemények egyenesen azzal vádolták az Európai Uniót, hogy cserbenhagyta a tagállamait.³ Ellentétben Kínával és Oroszor-

² Egyrészt az állami költségvetésekben komoly összeget szükséges átcsoportosítani a védekezés közvetlen költségeire – egészségügyi és védőfelszerelések –, másrészt közvetetten a gazdasági szereplők állami szubszidiálást igényelnek annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a gazdaság teljes összeomlása és a munkanélküliségi ráta egekbe szökkenése. Mindezt egy olyan helyzetben, amikor az államnak a gazdasági szereplők elmaradt jövedelmei miatt magának is elmaradó adóbevételekkel kell számolnia. Részletesen lásd az IMF elemzését: Deb PRAGYAN et al.: *The Economic Effects of COVID-19 Containment Measures*. (IMF/WP/20/158)

³ Izabela WOJTYCZKA: Professor Tomasz Grzegorz Grosse interviewed by Izabela Wojtyczka: The virus will change the EU, but not how we might expect. *The Warsaw Institute review* 18 May 2020, <https://warsawinstitute.review/issue-2020/the-virus-will-change-the-eu-but-not-how-we-might-expect/>, 2020. október 21.

szággal, ahonnan a válság kezdetén a tagállamok segítséget remélhettek és kaptak.⁴ Olaszország esetében – ismerve a 2020 első negyedében ott kialakult helyzetet – egyáltalán nem meglepő, hogy növekedett az *euroszeptikusok* tábora.⁵ – Az euroszepticismus a francia és a német lakosság körében is növekedett, jóllehet kisebb mértékben.⁶

A tisztánlátást akadályozó indulatokat hátrahagyva, fel kell ismerni azonban, hogy az EU intézményeinek kezét kötötték az alapító szerződések rendelkezései. Azoknak a kialakult helyzetre tekintettel való értelmezése – adott esetben újraértelmezése – időt vett igénybe. Az alapító szerződések vonatkozó rendelkezései – többek között a hatáskör-átruházás elvét rögzítő EUSz. 5. cikk (1) (2) bekezdései, valamint az EU-t „az emberi egészség védelme és javítása terén” támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedések elfogadására felhatalmazó EUMSz. 6. cikk – értelmében az EU cselekvési lehetőségei meglehetősen korlátozottak: főszabályként nem hozhat kötelező erejű döntéseket járványügyi kérdésekben. Az EU egészségügy terén meglévő hatásköreit az EUMSz. 168. cikke (Népegészségügy), valamint az 1082/2013/EU határozat⁷ rögzíti. Az EUMSz. 168. cikk (1) bekezdése értelmében „[...] az Unió fellépése, [...] kiegészíti a nemzeti politikákat, [...]” A (7) bekezdés pedig egyértelműen rögzíti, hogy az egészségügyi szolgáltatások és az orvosi ellátás megszervezése tagállami hatáskörben van. Mindez az *Európai Unió Alapjogi Chartájának*⁸ (a továbbiakban: Alapjogi Charta) 35. cikkében is megerősítésre kerül a „nemzeti jogszabályokban és gyakorlatban megállapított feltételek mellett” kitételnek köszönhetően. A fent említett 1082/2013/EU határozat (i) elősegíti a tapasztalatok és jó gyakorlatok megosztását a tagállamok között; továbbá (ii) segíti a különféle egészségügyi fenyegetések kivédését célzó nemzeti stratégiák kidolgozását és azok interoperabilitását.⁹

⁴ Ismerve a világ működését a millió dolláros kérdés, hogy e segítség mennyire volt önzetlen. Lásd az Európai Bizottság által kiadott *A Covid19-cel kapcsolatos dezinformáció kezelése – lássuk a valós tényeket* című dokumentumot, illetve az Európai Parlament Kutatószolgálatának tájékoztatóját: Naja BENTZEN: *COVID-19 foreign influence campaigns Europe and the global battle of narratives*. European Parliamentary Research Service (PE 649.367) April 2020.

⁵ Luigi SCAZZIERI: The EU needs to counter Italy's coronavirus-induced Euroscepticism. *Centre for European Reform* 3 April 2020, <https://www.cer.eu/in-the-press/eu-needs-counter-italys-coronavirus-induced-euroscepticism> 2020. október 20.

⁶ Alice TIDEY: COVID-19 has ‘weakened’ the case for the EU, say Germans, French and Italians. *Euronews* (27/05/2020), <https://www.euronews.com/2020/05/26/covid-19-has-weakened-the-case-for-the-eu-say-germans-french-and-italians> 2020. október 20.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 1082/2013/EU határozata (2013. október 22.) a határokon áttérjedő súlyos egészségügyi veszélyekről és a 2119/98/EK határozat hatályon kívül helyezéséről EGT-vonatkozású szöveg (HL L 293, 2013. 11. 5., 1–15.) – Amely a korábbi 2119/98/EK határozatot (HL L 268, 1998. 10. 3., 1–7.) váltotta fel.

⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (HL C 326., 2012. 10. 26., 391–407.).

⁹ Európai Bizottság crisis preparedness and response. https://ec.europa.eu/health/preparedness_response/overview_hu, 2020. október 17.

A fentiek alapján jól látható tehát, hogy a járványügyi védekezés az alapító szerződésekben rögzítettek szerint, főszabályként a tagállamok feladata, *az EU-nak sem hatásköre, sem erőforrásai nincsenek az egészségügyi szolgáltatások és az orvosi ellátás megszervezésére*. Ugyanakkor, az EU intézményeinek, a kezdeti hezitálást felváltó határozott fellépése – és az azokat elemző, Kai P. Purnhagen és szerzőtársai által jegyzett tanulmány¹⁰ is – bizonyítja, *a hatásköröket együtt, mintegy hálóként szemlélve* megállapítható, hogy az EU meglehetősen széles körű hatáskörökkel rendelkezik.¹¹ *Jóllehet e hatásköröket az egészségügyi területen kívül kell keresni*. Ennek megfelelően az EU támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedéseit – amelyek „az emberi egészség védelmét és javítását” célozzák –, az egységes belső piac működése szempontjából érdemes megközelíteni. Az EUMSZ. 114. cikk (1) bekezdése alapján az EU a kereskedelmet akadályozó, vagy a versenyt torzító tényezők felszámolását célzó intézkedéseket fogadhat el. Ezen intézkedések közvetlenül vagy közvetetten szolgálhatják az emberi egészség védelmét és javítását:¹² az EUMSZ. 114. cikk (3) bekezdése értelmében, az EU egységes belső piacot érintő rendelkezéseinek kifejezetten védelemben kell részesíteniük az emberi egészséget, vagy javítaniuk kell azt. Ennek keretében, amennyiben új tudományos tények nyerne bizonyítást, az EU kötelezettsége a harmonizált intézkedéseinek kiigazítása.¹³ Példának okáért, amennyiben bármilyen új bizonyíték merülne fel a koronavírus ételcsomagolás útján történő terjedéséről, az EU intézményeinek ki kell igazítaniuk az ételek csomagolására vonatkozó egészségügyi szabályozást. Az EU-nak ezen felül lehetősége van *ösztönző intézkedéseket* is elfogadni. A jelenlegi helyzetben például a COVID elleni küzdelemben elért bizonyos eredményekhez köti a plusz uniós források lehívását. Purnhagen és szerzőtársai ezen felül – az első ránézésre – *határokon átnyúló elemet nélkülöző tagállami intézkedések, példának okáért iskolabezárások és kijárási korlátozások, esetén is megállapíthatónak tartják az EU hatásköreit*, többek között a Dassonville¹⁴ és a Carpenter¹⁵ ügyekre hivatkozva. Álláspontjukat arra alapozzák, hogy a kijárási korlátozás példának okáért akadályozhatja a határokon keresztül ingázó munkavállalókat abban, hogy elérjenek a munkahelyükre.

Purnhagen és szerzőtársai további példákat sorolnak fel az EU koordináló szerepére, amelyeket az eltelt időben a gyakorlat is igazolt.

¹⁰ Kai P. PURNHAGEN et al.: More Competences than You Knew? The Web of Health Competence for European Union Action in Response to the COVID-19 Outbreak. *European Journal of Risk Regulation* 11 (2020), 2, 297–306.

¹¹ PURNHAGEN et al.: i. m. 303.

¹² Lásd C-376/98. sz. *Németországi Szövetségi Köztársaság kontra Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa* (dohánytermékek reklámja) ügy, ítélet, 2000. október 5.

¹³ Lásd még a C-491/01. sz. *British American Tobacco* ügyet!

¹⁴ C-8/74 sz. *Dassonville* ügy, ítélet, 1974. július 11.

¹⁵ C-60/00 sz. *Carpenter* ügy, ítélet, 2002. július 11.

(i) A 2019/98/EK határozat¹⁶ óta az EU több esetben koordinálta a tagállamok járványügyi megfigyeléseit. E téren a 2005-ben felállított¹⁷ *Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ (European Centre for Disease Prevention and Control, ECDC)*,¹⁸ valamint a Bizottságból és az egyes tagállamok illetékes közegészségügyi hatóságaiából álló *Korai Figyelmeztető és Gyorsreagáló Rendszer*¹⁹ is jól vizsgázott a szakirodalom megítélése szerint.²⁰ A tagállamok az utóbbi keretben hangolták össze az intenzív ellátási férőhelyeket és a megfelelően képzett, egészségügyi személyzetet érintő igényeket és felajánlásokat.²¹ A Bizottság a 2020. április 3-án közzétett iránymutatásaiban²² részletezte a határokon átnyúló egészségügyi segítségnyújtás koordinálása kapcsán figyelembe veendő szabályokat. Többek között arra buzdította a tagállamokat, hogy tekintsenek el egyes, a területet szabályozó uniós jogi aktusok²³ bizonyos rendelkezéseinek alkalmazásától: „A Bizottság felszólítja a tagállamokat, hogy *pragmatikus megközelítéssel* kezeljék a sürgős ellátást igénylő betegek esetét [...]”²⁴

(ii) Az EU több esetben bátorította a tagállamokat az együttműködésre annak érdekében, hogy azok *egységes utasszűrő intézkedéseket fogadjanak el, ideértve az utasok testhőmérsékletének szűrésére vonatkozó szabályok egységessé tételét*. A jogalapot az EUMSZ. 168. és 100. cikk (2) bekezdése, illetve az ezek alapján elfogadott, a polgári légi közlekedés védelmének közös szabályairól szóló európai parlamenti és a tanácsi rendelet²⁵ biztosítja.²⁶

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2119/98/EK határozata (1998. szeptember 24.) a Közösségben a fertőző betegségek járványügyi felügyeleti és ellenőrzési hálózatának létrehozásáról (HL L 268, 1998. 10. 3. 1–7.) – Hatályon kívül.

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 851/2004/EK rendelete (2004. április 21.) az Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ létrehozásáról (HL L 142., 2004. 4. 30., 1–11.).

¹⁸ European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC).

¹⁹ Early Warning and Response System (EWRS).

²⁰ David M.R. TOWNEND et al.: What is the Role of the European Union in the COVID-19 Pandemic? *Medicine and Law* Vol. 39 (2020), Issue 2, 249–268.

²¹ Lásd a német külügyminisztérium honlapját az intenzív ellátásra szoruló olasz és holland betegek átvételéről. – German Federal Foreign Office, How Germany is helping Europe in the Covid-19 crisis (24. 03. 2020) – <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/europa/maas-corona-europe/2328352>, 2020. október 29.

²² Európai Bizottság: *Iránymutatások a COVID-19-válság összefüggésében folytatott határokon átnyúló egészségügyi együttműködésre irányuló uniós sürgősségi segítségnyújtásról*. (COM 2020/C 111 I/01, 2020. április 3.)

²³ Az Európai Parlament és a Tanács 883/2004/EK rendelete (2004. április 29.) a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról (HL L 166., 2004. 4. 30., 1.); Az Európai Parlament és a Tanács 2011/24/EU irányelve (2011. március 9.) a határon átnyúló egészségügyi ellátásra vonatkozó betegjogok érvényesítéséről (HL L 88., 2011. 4. 4., 45–65.).

²⁴ COM 2020/C 111 I/01, para. 4.

²⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 300/2008/EK rendelete (2008. március 11.) a polgári légi közlekedés védelmének közös szabályairól és a 2320/2002/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (HL L 97, 2008. 4. 9., 72–84.).

(iii) Annak ellenére, hogy az EU költségvetése arányaiban meglehetősen korlátozott, az EUMSZ. 180 és 181. cikkei alapján az EU hatáskörrel rendelkezik orvosi kutatások finanszírozására, ideértve a vakcinafejlesztést. Purnhagen és szerzőtársai e téren is helyesen „jósolták meg” az EU hatásköreit: az Európai Unió Bizottsága 2020. október 15-én adta ki a *Felkészülés a Covid19 oltási stratégiákra és az oltóanyagok alkalmazására* című közleményét,²⁷ amelyben a 2020. tavasz óta tartó tárgyalások eredményeit összegzi. A Bizottság a Szükséghelyzeti Támogatási Eszköz finanszírozásával²⁸ hat szerződést írt alá vakcinagyártókkal összesen 2,3 milliárd dózis vakcina beszerzéséről.²⁹ A Bizottság célja a széles vakcina-portfólió kialakítása volt, tekintve, hogy a tárgyalások megkezdésekor még lehetetlen volt eldönteni, hogy a potenciális oltóanyagok közül melyik fogja sikerrel zárni a fejlesztési és engedélyezési eljárást – amely az uniós piacon való forgalomba hozatal előfeltétele –, illetve melyik bizonyul majd hatékonynak. A Bizottság a változatos portfólió révén tartotta maximalizálhatónak az európai polgárok számára a vakcinához való minél gyorsabb hozzáférés lehetőségét.³⁰ Az uniós szintű vakcinabeszerzési programot a Bizottság pozitívan értékelte, ám említést érdemel, hogy azt több irányból is bírálat érte annak bürokratikus, lassú volta miatt. Egyes álláspontok szerint egyenesen akadályozta a tagállamokat abban, hogy önállóan és hatékonyan cselekedjenek.³¹ Kritikai megjegyzések az EU-n kívülről is érkeztek: a kanadai és a japán kormány aggályait fejezte ki az uniós szinten bevezetett kiviteli engedélyezési eljárás kapcsán.³²

(iv) Az EUMSZ. 122. cikk (1) bekezdése értelmében a Tanácsnak a Bizottság javaslata alapján módjában áll határozni a gazdasági helyzetnek megfelelő intézkedésekről, különösen, ha egyes termékek esetén súlyos ellátási gondok merülnek fel. A (2) bekezdés értelmében pedig a Tanács uniós pénzügyi támogatást nyújthat a tagállamnak, amely általa nem befolyásolható rendkívüli eseményekből eredő nehézséggel küzd, illetve e nehézségek veszélye áll fenn.

(v) A Bizottságnak módjában áll az állami támogatások tilalma alól kivételeket biztosítani, amint az a tanulmány későbbi részeiben részletesen is kifejtésre kerül.

²⁶ A légi közlekedés szabályairól részletesen lásd: ANGYAL Zoltán: *Légiközlekedési jog az Európai Unióban*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011, 330.

²⁷ Európai Bizottság: *Felkészülés a Covid19 oltási stratégiákra és az oltóanyagok alkalmazására*. Brüsszel, 2020. október 15. COM(2020)680 final.

²⁸ A Tanács (EU) 2016/369 rendelete (2016. március 15.) az Unión belül szükséghelyzeti támogatás nyújtásáról HL L 70., 2016. 3. 16., 1–6.

²⁹ Elena Sánchez NICOLÁS – Eszter ZALÁN: Has the EU purchased enough vaccines? *Euobserver* 28 January 2021, <https://euobserver.com/coronavirus/150747>, 2021. február 15.

³⁰ COM(2020)680 final, 3.

³¹ Jillian DEUTSCH – Sarah WHEATON: How Europe fell behind on vaccines. The EU secured some of the lowest prices in the world. At what cost? *Politico* 27 January 2021, <https://www.politico.eu/article/europe-coronavirus-vaccine-struggle-pfizer-biontech-astra-zeneca/>, 2021. február 15.

³² Sam FLEMING – Michael PEEL: EU faces global criticism over curbs on vaccine exports. *Financial Times* 31 January 2021, <https://www.ft.com/content/5c15d7ea-aa6f-46f4-924e-30f168dd14dd>, 2021. február 15.

1.2. Az áruk szabad mozgásának korlátozása

Az influenza elleni védőoltásokra kivetett tagállami exporttilalmakra is tekintettel,³³ a szerző érdemesnek tartja *in medias res* az egészségügyi felszerelések és gyógyszerek kivételére a tagállamok által bevezetett korlátozásokkal kezdeni a kérdés tárgyalását annak érdekében, hogy érzékelhető legyen, az *egységes belső piac szabályai milyen mértékben hatják át az élet minden területét*. E helyütt érdemes emlékeztetni, hogy az előző pontban írottaknak megfelelően járványügyi intézkedések terén az EU nem rendelkezik jogosultsággal kötelező erejű döntések meghozatalára. Amint azonban a Bizottság a 2020. március 13-án kelt, *A COVID-19-járvány nyomán hozott koordinált gazdasági válaszingyázások* című közleményében³⁴ emlékeztetett, a fent említett egészségügyi felszerelések és gyógyszerek árunak számítanak, következésképpen alkalmazandók rájuk az áruk szabad mozgásának szabályai. Továbbá a Bizottság álláspontja szerint, a tagállami korlátozások nem veszik figyelembe az ellátási lánc integrált voltát és azzal a veszéllyel fenyegetnek, hogy *e javak nem jutnak el azon helyekre, ahol az adott pillanatban a legjobban szükség van rájuk*. A Bizottság álláspontja szerint az egészségügyi felszerelésekre bevezetett exportkorlátozások az *arányosság elvével ellentétesek* és ennek megfelelően fogja azokat kezelni.³⁵ Purnhagen és szerzőtársai ennek kapcsán jegyzik meg, hogy *itt tulajdonképpen az alapszabadságok és az azok alóli kivételek hagyományos megközelítésének megfordításáról van szó*: ahelyett, hogy a tagállamok az EUMSZ. 36. cikkben alapuló jogukat gyakorolva korlátoznák az alapszabadságok érvényesülését – azaz egészségügyi okokból korlátoznák az áruk szabad mozgását –, az EU korlátozza a tagállamokat az alapító szerződésből eredő joguk gyakorlásában, annak érdekében, hogy érvényt szerezzen a tagállamok közötti szolidaritásnak,³⁶ illetve biztosítsa az egészségügyi felszerelés eljutását a megfelelő célországokba.

A Bizottság – az egészség védelmét, valamint az áruk és alapvető szolgáltatások rendelkezésre állását biztosító határigazgatási intézkedésekre vonatkozó iránymutatáshoz³⁷ kapcsolódva – március 23-án elfogadta a *zöld sávok végrehajtásáról szóló közleményt*.³⁸ A közlemény *alapkoncepciója az ellátási láncok folyamatos működésének biztosítása az egységes piacon, valamint az esetleges hiányok elkerülése*.

³³ Tekintve, hogy 2020 őszén megugrott az igény az influenzaoltásra, a többletkészletekkel még rendelkező országok – többek között Németország és Belgium – exporttilalmat vezett be a védőoltásokra. – Lásd: Portfolio.hu: *Magyarország egyelőre nem kap több influenza elleni vakcinát*. 2020. október 29. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20201029/magyarorszag-egylore-nem-kap-tobb-influenza-elleni-vakcinat-454966> 2020. november 28.

³⁴ Európai Bizottság: *A COVID-19 járvány nyomán hozott koordinált gazdasági válaszingyázások*. Brüsszel, 2020. 3. 13. COM(2020)112 final.

³⁵ COM(2020)112, para. 3.1.

³⁶ PURNHAGEN et al.: i. m. 304; lásd még COM(2020)112!

³⁷ Európai Bizottság: *Covid-19 – Az egészség védelmét, valamint az áruk és alapvető szolgáltatások rendelkezésre állását biztosító határigazgatási intézkedésekre vonatkozó iránymutatások*. Brüsszel, 2020. 3. 16. C (2020) 1753 final.

³⁸ European Commission: *Coronavirus: Commission presents practical guidance to ensure continuous flow of goods across EU via green lanes*. Brussels, 23 March 2020 IP/20/510.

A Bizottság emellett, hogy intézkedéseket javasolt az áruszállításban dolgozók egészségének védelme érdekében, a tagállamokat a szállítójárművek határon való fölösleges intézkedések nélküli átengedésére szólította fel.³⁹ *E zöld sávok továbbfejlesztésével kapcsolatban a Bizottság október 28-án adott ki újabb közleményt a járvány újbóli felerősödésére való tekintettel.*⁴⁰ A dokumentum révén a Bizottság megerősítette a korábban kitűzött célok érvényességét, ezzel egyidejűleg az adminisztráció és az ellenőrzések elektronikus úton történő végrehajtására ösztönözte a tagállamokat. Amint a Bizottság megjegyezte, a tagállamok egy része ezt már sikeresen meg is tette az első hullám idején. A Bizottság a Tanács 2020. október 13-i ajánlás⁴¹ 19. pontjának b) alpontjára utalva emlékezteti a tagállamokat, hogy *a szállítószemélyzetet minden tagállami hatóságnak kulcsfontosságú munkavállalóként és szolgáltatóként kell megjelölnie és elismernie*, és az ilyen munkavállalók nem kötelezhetők karanténra, amennyiben e kulcsfontosságú feladatukat látják el.

1.3. A személyek szabad mozgásának korlátozása: tagállami határzárak, egészségügyi karantén elrendelése új belépőknek, ingázó munkavállalókra vonatkozó kivételek

A személyek szabad mozgása – „lánykori nevén” a munkavállalók szabad mozgása – az egységes belső piac működésének másik kiemelt fontossággal bíró alapköve, amelyet számos alapító szerződésbeli és egyéb elsődleges jogforrásnak tekinthető rendelkezés – EUMSZ. 45. cikk (1) bekezdése, a „schengeni vívmányok”⁴² – valamint számos másodlagos uniós jogforrás – köztük a 2004/38/EK irányelv⁴³ – garantálja. *A tagállamok ezen alapszabadság tekintetében is fenntartották azon jogukat, hogy közrendi, közbiztonsági vagy közegészségügyi okokból – mint amilyen egy fertőző betegség – korlátozhassák azt, és ideiglenes jelleggel visszaállítsák a határellenőrzést.* Amint azt Párizsban és szerzőtársai áprilisban „megjósolták”, az EU e téren is rendelkezik a szükséges hatáskörökkel annak érdekében, hogy hatékonyan hangolja össze a tagállami intézkedéseket. E jóslatok az ősz folyamán teljesedtek be, amikor az EU egységes szabályozást vezetett be az országok besorolására, az utazási korlátozások bevezetésére és a határok lezárására.

³⁹ A Bizottság által támasztott követelmény az volt, hogy az áruszállító járműveket érintő várakozási idő összességében nem haladhatja meg a 15 percet, tekintet nélkül az általuk szállított árukra. Mindez a szerző szerint meglehetősen ambiciózus célkitűzés volt, tekintve, hogy márciusban a 10-15 km hosszú sorok sem voltak ritkák az egyes határátkelőknél.

⁴⁰ *A gazdaság működőképességének a Covid19-világjárvány újbóli felerősödése során történő fenntartása érdekében a közlekedési zöld sávok fejlesztéséről.* Európai Bizottság, Brüsszel, 2020. 10. 28. COM(2020)685 final.

⁴¹ A Tanács (EU) 2020/1475 ajánlása (2020. október 13.) a szabad mozgásnak a Covid19-világjárvány miatti korlátozására vonatkozó koordinált megközelítésről, HL L 337., 2020. 10. 14., 3.

⁴² Schengeni Megállapodás (1985. június 14.); Schengeni Egyezmény (1990. június 19.).

⁴³ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról [...] HL L 158, 2004. 4. 30., 77–123.

Az áruk szabad mozgása kapcsán a 2020. március 16-i „határigazgatási intézkedésekre vonatkozó bizottsági iránymutatásban” a Bizottság emlékezteti a tagállamokat, hogy bár a *Schengeni határellenőrzési kódex*⁴⁴ 25. cikk (1) bekezdése értelmében a tagállamoknak a jogukban áll ideiglenesen visszaállítani a belső határellenőrzéseket,⁴⁵ az egészségügyi ellenőrzések (pl. testhőmérséklet-mérés) és egyéb intézkedések nem feltétlenül követelnek ilyen drasztikus korlátozásokat. Sőt, *a határellenőrzés visszaállítása felesleges torlódásokat okozhat a határokon, amely felgyorsíthatja a vírus terjedését,*⁴⁶ *valamint fokozza a gazdasági károkat.*⁴⁷ Amennyiben a tagállamok mégis a határellenőrzések ideiglenes bevezetése mellett döntenek, úgy *biztosítaniuk kell, hogy a kulcságazatokban dolgozó, napi szinten ingázó személyek számára a határok továbbra is átjárhatók maradjanak.*⁴⁸ A tagállamoknak ügyelniük kell arra, hogy a bevezetett korlátozó intézkedéseket – a *Gebhard-tesztnek*⁴⁹ megfelelően – (i) megkülönböztetés nélkül alkalmazzák. Továbbá az intézkedések (ii) a bevezetésüket közérdekű kényszerítő indokok tegyék szükségessé; (iii) alkalmasak legyenek az általuk elérni kívánt cél megvalósításának biztosítására; (iv) és ne lépjék túl az annak megvalósításához szükséges mértéket.

A járványhelyzet enyhülésével a Bizottság 2020. május 13-án adta ki az *iránymutatásait*⁵⁰ a turisták, az utazók és a vállalkozások számára, amelyben részletezi, hogy a tagállamok milyen egészségügyi óvintézkedések tiszteletben tartása mellett oldhatják fel az utazási korlátozásokat. A turisztikai cégek tevékenységének újraindítása érdekében pedig június 15-én elindította a *Re-open Europe platformot*⁵¹ annak érdekében, hogy elősegítse az utazás és idegenforgalom biztonságos újraindítását, illetve biztosítsa az utazni kívánó közönség tájékoztatását. *Problémaként merült fel ugyanakkor, hogy a tagállamok által bevezetett eltérő intézkedések – például a kötelező karantén időtartamára vonatkozóan –, továbbá az eltérő szempontok alapján alkalmazott zöld, narancssárga és piros besorolás, valamint a tagállamok által saját hatáskörben elrendelt határzárak*⁵² *koordinálatlansága potenciálisan veszélyeztették a személyek szabad mozgását.*

⁴⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről HL L 77., 2016. március 23., 1–52.

⁴⁵ Amelyről a kódex (2016/399/EU rendelet) 27. cikke által előírtak szerint előzetesen értesíteniük kell a többi tagállamot és a Bizottságot.

⁴⁶ C(2020)1753 final, paras. 18–25.

⁴⁷ Raffaella MENINNO – Guntram WOLFF: As the Coronavirus spreads, can the EU afford to close its borders? *Bruegel* 28 February 2020, <https://voxeu.org/content/coronavirus-spreads-can-eu-afford-close-its-borders>, 2020. december 13.

⁴⁸ C(2020)1753 final, paras. 18–25.

⁴⁹ Lásd: C-55/94. sz. *Gebhard* ügy, ítélet, 1995. november 30., para. 37.

⁵⁰ Európai Bizottság, Turizmus és közlekedés: *A Bizottság iránymutatása arról, hogy miként lehet a biztonságot szem előtt tartva újra utazni, és beindítani az európai turizmust 2020-ban és azon túl.* Brüsszel, 2020. május 13. (IP/20/854)

⁵¹ <https://reopen.europa.eu/hu>, 2020. november 14.

⁵² Elena Sanchez NICOLÁS: EU warning after Hungary unilaterally shuts borders. *Euobserver* September 2020, <https://euobserver.com/coronavirus/149282>, 2020. november 14.

A problémák elhárítására a Bizottság 2020. szeptember 4-i javaslatában⁵³ egy tanácsi ajánlás meghozatalát kezdeményezte, amely végül 2020. október 13-án került kibocsátásra a szabad mozgásnak Covid19-világjárvány miatti korlátozására vonatkozó koordinált megközelítésről címen. Jóllehet a határhátrák elrendelésének joga az alapító szerződésekben foglaltaknak megfelelően továbbra is tagállami hatáskörben maradt, az ajánlás a 8–12. pontjaiban meghatározza azokat a kritériumokat, amelyeket a tagállamoknak figyelembe kell venniük a korlátozások bevezetésekor – jelesen: az új esetek száma, pozitív teszteredmények aránya, tesztelési arány –, illetve a tagállamok adatszolgáltatási kötelezettségét, amely alapján az ECDC meghatározza az egyes országok besorolását. A 14–16. pontok rögzítik a tagállamok azon kötelezettségét, hogy az általuk tervezett korlátozó intézkedésekről a többi tagállamot és a Bizottságot tájékoztassák, valamint, hogy előzetesen koordinálják a bevezetendő intézkedéseket.

1.4. A válságkezelés tagállami gazdasági eszközeinek bizottsági értékelése, a GMU szabályaitól való eltérés engedélyezése – és a magyar támogatások

Tekintve az EU-büdzsét korlátozott méretét,⁵⁴ a koronavírus okozta gazdasági nehézségek leküzdése érdekében folyósított költségvetési támogatások fő forrásául a tagállami költségvetések szolgálnak. Az állami támogatások azonban az EUMSZ. 107. cikk (1) bekezdés⁵⁵ értelmében főszabályként tiltottak. A Bizottság ennek megfelelően a 2020. március 13-i közleményében megjelölte a tagállamok által, külön bizottsági értesítés és engedélyezés nélkül bevezethető intézkedések listáját. A dokumentum az EUMSZ. 107. cikk (1) bekezdésének hatálya alá nem tartozó állami támogatásokat, valamint az azok alá tartozó, ám a 107. cikk (3) bekezdés „b” pontja⁵⁶ értelmében kivételnek minősülő helyzeteket sorolja fel. A Bizottság álláspontja értelmében, az Olaszországban az év első hónapjaiban uralkodó állapotok egyértelműen a 107. cikk (3) bekezdés „b” pontja által említett „komoly zavar” minősültek, amely alapján a Bizottság különleges intézkedéseket fogantatosított.⁵⁷ A dokumen-

⁵³ *Javaslat a Covid19-világjárványra való reagálás keretében a szabad mozgás korlátozására vonatkozó összehangolt megközelítésről.* Európai Bizottság. Brüsszel, 2020. 9. 4. COM(2020)499 final.

⁵⁴ Az EU-büdzsét korlátozott méretét illetően lásd: MARINKÁS György: A 2008-as válság lehetséges okai és a válságra adott amerikai és európai válaszok, különös tekintettel a törvényi szabályozásra. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica* Tomus XXXVII/1 (2019), 187–227.

⁵⁵ 107. cikk (1) „Ha a Szerződések másként nem rendelkeznek, a belső piaccal összeegyeztethetetlen a tagállamok által vagy állami forrásból bármilyen formában nyújtott olyan támogatás, amely bizonyos vállalkozásoknak vagy bizonyos áruk termelésének előnyben részesítése által torzítja a versenyt, vagy azzal fenyeget, amennyiben ez érinti a tagállamok közötti kereskedelmet.”

⁵⁶ 107. cikk (3) „A belső piaccal összeegyeztethetőnek tekinthető: [...] b) [...] egy tagállam gazdaságában bekövetkezett komoly zavar megszüntetésére nyújtott támogatás.”

⁵⁷ COM(2020)112, para. 5.

tumban a Bizottság jelezte, kész javaslatot tenni a Tanácsnak arra, hogy az uniós intézmények aktiválják az *általános mentesítési záradékot* egy általánosabb költségvetés-politikai támogatás biztosítása érdekében. A záradék súlyos gazdasági visszaesés esetén, a Tanács egyetértésével felfüggesztené a Tanács által ajánlott költségvetési kiigazítást az euróövezet, vagy az EU egészének viszonylatában. *A Bizottság egy héttel később, 2020. március 20-án kiadott újabb közleményében ideiglenes – az alapító szerződésbeli korlátozásokat felülíró – állami támogatási szabályokat fogadott el annak érdekében, hogy a kormányok likviditást tudjanak biztosítani a gazdaság számára.* Amint a Bizottság a dokumentum 4–6. pontjában jelezte: a tagállamok által nyújtott olyan támogatások, amelyek a bankokon, mint pénzügyi közvetítőkön keresztül jutnak el a vállalkozásokhoz, közvetlenül a vállalkozások javát szolgálják és nem a bankok „életképességének, likviditásának vagy fizetőképességének megőrzése vagy helyreállítása” a céljuk, megengedhető támogatásnak minősülnek. A Bizottság ennek megfelelően, a 2020. március 20-i közleményében az ilyen támogatásokat kivonta a bankunióra⁵⁸ vonatkozó irányelv⁵⁹ és rendelet⁶⁰ hatálya alól. *A szóban forgó közlemény harmadik pontja tartalmazza azokat az intézkedéseket, amelyeket a tagállamok hozhatnak: (i) közvetlen támogatások, visszafizetendő előlegek vagy adókedvezmények formájában nyújtott támogatások; (ii) hitelgaranciák formájában nyújtott támogatások; (iii) kedvezményes hitelkamatlábak formájában nyújtott támogatások; (iv) hitelintézeteken vagy más pénzügyi intézményeken keresztül garancia vagy hitel formájában nyújtott támogatás; (v) rövid lejáratú exporthitel támogatás.* Az e támogatásokra vonatkozó részletszabályokat a dokumentum 21–33. pontjai tartalmazzák. A dokumentum 34–38. pontjai rögzítik a *monitoring és jelentéstételi rendszert*, amelyben az államoknak minden a közlemény alapján nyújtott állami támogatásra vonatkozó információt

⁵⁸ A bankunió létrehozása és annak gyakorlati tapasztalatait illetően részletesen lásd: MARINKÁS György: *What if a new crisis comes? – In other words, is the EMU prepared for another possible financial crisis?* Bratislavské právnické fórum 2020. Právne vyzvy pre novú Európsku komisiu. Zborník z vedeckej konferencie organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou dňa 6 a 7. februára 2020 v priestoroch Univerzity Komenského v Bratislave (eds.: O. Blažo – L. Mokrá – A. Máčaj). 1st Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020. 140.; György MARINKÁS: *How not to build a Monetary Union? – The structural weaknesses of the EMU in the light of the 2008 crisis and the institutional reforms for their correction.* In: *Hungarian Yearbook of International Law and European Law* (eds.: Marcell Szabó – Petra Lea Lános – Réka Varga). Vol. 2018 (Year of publication: 2019), 437–471.

⁵⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/59/EU irányelve (2014. május 15.) a hitelintézetek és befektetési vállalkozások helyreállítását és szanálását célzó keretrendszer létrehozásáról [...] HL L 173, 12. 6. 2014, 190–348.

⁶⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 806/2014/EU rendelete (2014. július 15.) a hitelintézeteknek és bizonyos befektetési vállalkozásoknak az Egységes Szanálási Mechanizmus keretében történő szanálására vonatkozó egységes szabályok és egységes eljárás kialakításáról, valamint az Egységes Szanálási Alap létrehozásáról és az 1093/2010/EU rendelet módosításáról HL L 225, 30. 7. 2014, 1–90.

közzé kell tenniük a központi támogatási honlapjaikon, valamint éves jelentést kell tenniük a Bizottság számára.

A közleményben meghirdetett lehetőséggel élve a magyar kormány számos, az ideiglenes keretben meghatározottnak megfelelő állami támogatást jelentett be és hagyott jóvá a Bizottsággal.⁶¹ A kézirat lezárásának időpontjáig⁶² a Bizottság 17 magyar állami támogatási programot hagyott jóvá, a legutolsót 2021. január 15-én.⁶³

A koronavírus-járványra tekintettel folyósított állami támogatások kapcsán időközben a Törvényszéken benyújtásra kerültek az első beadványok: a Ryanair a tavasz és a nyár során a Bizottság több – állami támogatásokat jóváhagyó határozatát – is megtámadta a bírói fórum előtt.⁶⁴ A keresetleveleiben a Ryanair változatos jogalapokra hivatkozik, egy azonban mindegyikben közös: álláspontja szerint a Bizottság által jóváhagyott állami támogatások hátrányos megkülönböztetést alkalmaznak a fapados légitársaságokkal szemben, mint amilyen a Ryanair. Az ügyek a kézirat lezárásnak időpontjában még kezdeti szakaszban voltak.⁶⁵

⁶¹ A teljesség igénye nélkül: 2020. április 8-án [Az Európai Bizottság sajtóközleménye, 2020. április 8. (IP/20/629)] egy 50 millió forint összértékű közvetlen állami támogatást a koronavírus-járvány gazdasági hatásai által különösen sújtott ágazatokban tevékenykedő közép- és nagyvállalatok számára. E támogatást egy jóval ambiciózusabb, 350 milliárd forint értékű, a Bizottság által 2020. április 17-én jóváhagyott program [Az Európai Bizottság sajtóközleménye, 2020. április 17. (IP/20/674)] követte, amelynek keretében az érintett vállalkozások közvetlen támogatások, kölcsönök és tőkebefektetési intézkedések formájában, az uniós strukturális alapok e célra történő felhasználása révén részesülhetnek támogatásban. A támogatás mikro-, kis- és középvállalkozások, valamint nagyvállalatok számára is nyitva áll. Ugyanaznap a Bizottság egy 31,5 milliárd forint összegű támogatási programot [Az Európai Bizottság sajtóközleménye, 2020. április 17. (IP/20/695)] hagyott jóvá.

⁶² 2021. február 2.

⁶³ Az Európai Bizottság által jóváhagyott támogatások teljes listája elérhető az Európai Bizottság honlapjának „Sajtósarok” fülén. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/home/hu>, 2020. október 29.

⁶⁴ T-238/20. sz. *Ryanair kontra Európai Bizottság* ügy, amelyben a Ryanair a Bizottságnak a Svédország által nyújtott állami támogatásról szóló 2020. április 11-i SA.56812. (EU) határozatát támadja meg; T-259/20. sz. *Ryanair kontra Európai Bizottság* ügy, amelyben a Ryanair a Bizottságnak Franciaország által nyújtott állami támogatásról szóló 2020. március 30-i SA.56765 (EU) határozatát támadja meg; T-378/20. sz. *Ryanair kontra Európai Bizottság* ügy, amelyben a Ryanair a Bizottságnak a Dánia által nyújtott állami támogatásról szóló 2020. április 15-i SA.56795 (EU) határozatát támadja meg; T-388/20. sz. *Ryanair kontra Európai Bizottság* ügy, amelyben a Ryanair a Bizottságnak a Dánia által nyújtott állami támogatásról szóló 2020. május 28-i SA.56809 (EU) határozatát támadja meg.

⁶⁵ Portugal: Ryanair challenges in court 6 state aids to European airlines. LUSA, 27-08-2020, <https://www.lusa.pt/article/ZOxfwQzi7BEZ3s5ACUtnBjMSZM5iuSI1/portugal-ryanair-challenges-in-court-6-state-aids-to-european-airlines>, 2020. november 14.

Az Európai Unió Tanácsa 2020 májusában hozta létre a COVID–19-világjárvány miatt felmerülő szükséghelyzeti munkanélküliségi kockázatokat mérséklő ideiglenes támogatást nyújtó európai eszközt (SURE).⁶⁶ Az eszköz célja a rendelet 2. cikke szerint, hogy pénzügyi támogatás nyújtásával egészítse ki az érintett tagállamok által hozott nemzeti intézkedéseket. A pénzügyi támogatás a 4. cikk értelmében az érintett tagállamnak az Unió által nyújtott hitel formájában valósul meg. A Bizottság 2020. október 7-én javasolta a Tanácsnak, hogy Magyarország 504 millió euró összegű pénzügyi támogatásban részesüljön az eszközből, amelyet a Tanács az október 23-i döntésével jóváhagyott.⁶⁷

A Bizottság felismerve a helyzetet, miszerint a szorult gazdasági helyzetben lévő tagállamok számára csábító lehet a harmadik államok irányából, közvetlen külföldi befektetés (foreign direct investment, FDI) formájában érkező „könnyűpénz”,⁶⁸ 2020. március 25-én iránymutatást⁶⁹ bocsátott ki a 2019-ben létrehozott az Unióba irányuló közvetlen külföldi befektetések átvilágítási keretnek⁷⁰ a koronavírus-járvány okozta helyzetben történő alkalmazását illetően. Az iránymutatással együtt kiadott sajtóközlemény értelmében az iránymutatás célja a kritikus európai eszközök és technológiák védelme a jelenlegi helyzetben.⁷¹ Az említett átvilágítási keret – amelynek alkalmazása 2020. október 11-én kezdődött meg –, egy olyan együttműködési mechanizmust hozott létre, amely a tagállamok és a Bizottság közötti információcserére vonatkozó kötelezettségen, valamint a Bizottság és a tagállamok azon lehetőségén alapul, hogy véleményeket bocsássonak ki és észrevételeket tegyenek az olyan befektetések esetén, amelyek valószínűleg hatást gyakorolnak az Unió és a tagállamok biztonságára és közrendjére. Az alapító szerződésben rögzített hatásköri szabályokkal összhangban a rendelet az 1. cikk (2) bekezdése alapján nem érinti az egyes tagállamokat nemzetbiztonságuk fenntartása tekintetében megillető, az EUSz 4. cikkének (2) bekezdésében meg-

⁶⁶ A Tanács (EU) 2020/672 rendelete (2020. május 19.) a COVID–19-világjárvány miatt felmerülő szükséghelyzeti munkanélküliségi kockázatokat mérséklő ideiglenes támogatást nyújtó európai eszköz (SURE) létrehozásáról. HL L 159., 2020. 5. 20., 1–7.

⁶⁷ A Tanács (EU) 2020/1561 végrehajtási határozata (2020. október 23.) a COVID–19-világjárvány miatt felmerülő szükséghelyzeti munkanélküliségi kockázatok mérséklése érdekében az (EU) 2020/672 rendelet alapján Magyarországnak nyújtandó ideiglenes támogatásról. HL L 357., 2020. 10. 27., 24–28.

⁶⁸ Részletesen lásd: Diana A. A. REISMAN: The EU and FDI: What to Expect from the New Screening Regulation. IRSEM Research Paper No. 104 (August 2020).

⁶⁹ Európai Bizottság, Guidance to the Member States concerning foreign direct investment and free movement of capital from third countries, and the protection of Europe's strategic assets, ahead of the application of Regulation (EU) 2019/452 (FDI Screening Regulation), Brussels, 25. 3. 2020 C(2020)1981 final.

⁷⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/452 rendelete (2019. március 19.) az Unióba irányuló közvetlen külföldi befektetések átvilágítási keretének létrehozásáról (PE/72/2018/REV/1) HL L 79I., 2019. március 21., 1–14.

⁷¹ Az Európai Bizottság sajtóközleménye, 2020. március 25. (IP/20/528)

határozott kizárólagos feladatkört,⁷² sem pedig az egyes tagállamok alapvető biztonsági érdekeik védelméhez való, az EUMSZ 346. cikkének⁷³ megfelelő jogát.

2. Az EKB által alkalmazott válságkezelési eszközök és azok uniós jogi konformitása, különös tekintettel az EUB és a Német Szövetségi Alkotmánybíróóság közötti „vitára”

A válság kezeléséből az Európai Központi Banknak (EKB) is ki kellett vennie a részét.⁷⁴ Amint azt Isabel Schnabel, az EKB Igazgatóságának tagja egy 2020. júniusi előadásában kifejtette,⁷⁵ a koronavírus-járvány okozta gazdasági válság kezelése két szakaszban történt. Az első szakaszban a legfontosabb a gyors cselekvés volt annak érdekében, hogy az EU elkerülje egy a 2008-as válságot követő gazdasági visszaeséshez hasonló helyzet kialakulását. A második szakaszban a közvetlen veszélyhelyzet elhárítását és a piacok stabilizálását követően immáron más megfontolásokat is számításba kellett venni: a nulla százalék körülire, illetve egyes előrejelzések szerint negatív értékre prognosztizált infláció a bérek és a gazdasági növekedés csökkenésének, valamint a befektetések elmaradásának veszélyét hordozza magában. Egyes elemzők a nagy gazdasági világválság óta nem látott mértékű gazdasági visszaesést jósoltak világszinten.⁷⁶ Az IMF 2020-as becslése⁷⁷ szerint az euróövezet összesített⁷⁸ GDP-je 2020 végére 7%-kal fog visszaesni az előző évi értékhez képest,

⁷² EUSz. 4. cikk (2): „[Az Unió] Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. [...]”

⁷³ EUMSZ. 364. cikk (1) „[...] a) egyik tagállam sem köteles olyan információt szolgáltatni, amelynek közlését ellentétesnek tartja alapvető biztonsági érdekeivel; [...]”

⁷⁴ Mario DRAGHI: We face a war against coronavirus and must mobilise accordingly. (Opinion) *Financial Times* 25 March 2020, <https://www.ft.com/content/c6d2de3a-6ec5-11ea-89df-41bea055720b>, 2021. január 21.

⁷⁵ Isabel SCHNABEL: *The ECB's Monetary policy during the coronavirus crisis – necessary, suitable and proportionate*. Speech by Isabel Schnabel, Member of the Executive Board of the ECB at the Petersberger Sommerdialog, 27. June 2020. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2020/html/ecb.sp200627~6009be389f.en.html>, 2020. október 29.

⁷⁶ Lásd: Gita GOPINATH: The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression. *IMF Blog* 14 April 2020, <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/>, 2021. január 21.; lásd továbbá az OECD tanulmányát: Eric A. HANUSHEK – Ludger WOESSMANN: The Economic Impacts of Learning Losses. OECD (September 2020), <https://www.oecd.org/education/The-economic-impacts-of-coronavirus-covid-19-learning-losses.pdf>, 2021. január 21.

⁷⁷ Regional Economic Outlook: Europe. Whatever It Takes: Europe's Response to COVID-19. IMF October 2020, 1.

⁷⁸ A járvány által elsőként és legsúlyosabban érintett Olaszország esetén a visszaesés mértékét az OECD 10,5%-ra tette. Lásd: *OECD Economic Outlook Interim Report Coronavirus (Covid-19): Living with uncertainty and the IMF's policy tracking platform Policy Responses to COVID-19*. https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2020/issue-1_34ffc900-en#page1, 2021. január 20.

amely az eddigi történelmének legnagyobb visszaesése lesz. Az Európai Bizottság még nagyobb, 7,7%-os visszaesséssel számolt.⁷⁹ A két intézmény becslésében közös, hogy a GDP koronavírus-járvány előtti szintjének elérését 2022 vége előtt nem tartják reális célnak.⁸⁰

E kihívás kezelésére az EKB – tekintettel arra, hogy a 2008-as gazdasági válság és a 2010-es euróövezeti válság kezelése során más központi bankokhoz hasonlóan – kimerítette a konvencionális monetáris politika eszköztárát, újfent a 2010-es euróövezeti válság kezelésénél már bevált, nem konvencionális eszközökhöz nyúlt,⁸¹ mint amilyen a mennyiségi lazítás (quantitative easing, QE).⁸² Jóllehet ezen intézkedések korábban is ismertek voltak, kiterjedt alkalmazásukra a fent említett válságok kezelése érdekében került sor először, komoly aggodalmat keltve egyes közgazdászok körében.⁸³ A programokkal szemben visszatérő kritikaként fogalmazták meg, hogy hosszú távon inflációt generálhatnak, amely révén a káros hatásai felülmúlhatják az elért hasznot. A Központi Bankok Európai Rendszere (KBER) esetén további potenciális hátránnyá azonosították, hogy veszélyeztetni annak alapító szerződésben rögzített célja – jelesen az árstabilitás⁸⁴ – elérését. Az aggodalmak azonban alaptalannak bizonyultak, mind az EKB mennyiségi lazítási programjai, mind az Egyesült Államok központi bankja (*Federal Reserve, Fed*) által meghirdetett programok esetén. Utóbbi ráadásul az EKB-val szemben kettős célkitűzéssel rendelkezik, azaz az enyhe mértékben növekvő infláció esetleges negatív hatásait bőven ellensúlyozta a másik célkitűzés, a foglalkoztatottság növelése terén elért siker.⁸⁵

⁷⁹ 2020. nyári gazdasági előrejelzés: még mélyebb recesszió és nagyobb eltérések. Az Európai Bizottság sajtóközleménye. Brüsszel, 2020. július 7., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_20_1269, 2020. október 29.

⁸⁰ Grégory CLAEYS: The European Central Bank in the COVID-19 crisis: Whatever it takes, within its mandate. *Policy Contribution* Issue N°9 | May 2020, 4, <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/05/PC-09-2020-final.pdf>, 2020. október 29.

⁸¹ György MARINKÁS: Institutional Answers to the 2008 Crisis in the US and the EU: A Comparative Study. *European Integration Studies* 14 (2018), 1, 55–65.

⁸² A fogalmat lásd: <https://www.investopedia.com/terms/q/quantitative-easing.asp>, 2020. november 28.

⁸³ Amikor a Fed 2010-ben a mennyiségi lazítás eszközhöz nyúlt, közgazdászok egy csoportja nyílt levélben fordult annak akkori elnökéhez (Ben Bernanke), azt kérve, hogy vizsgálja felül a programot. Lásd: Open Letter to Ben Bernanke. *The Wall Street Journal* Nov 15, 2010. <https://blogs.wsj.com/economics/2010/11/15/open-letter-to-ben-bernanke/>, 2020. október 29.

⁸⁴ EUMSZ. 127. cikk (1): „A Központi Bankok Európai Rendszerének (a továbbiakban: KBER) elsődleges célja az árstabilitás fenntartása [...]”

⁸⁵ Részletesen lásd: CZECZELI Vivien: A Federal Reserve mennyiségi lazításának egyes makrogazdasági hatásai. *Pénzügyi Szemle* 2016/4., 471–492. További országok központi bankjainak mennyiségi lazításait illetően lásd: KREKÓ Judit et al.: Nemkonvencionális jegybanki eszközök alkalmazásának nemzetközi tapasztalatai és hazai lehetőségei. *MNB Tanulmányok* 100/2012.

A Schnabel felosztása szerinti első szakaszban az EKB 2020. március 24-én meghirdette az átmeneti jelleggel létrehozott „pandémiás vészhelyzeti vásárlási programot”⁸⁶ (Pandemic Emergency Purchase Programme, PEPP), amelynek célja a legrosszabb forgatókönyv bekövetkeztének megakadályozása volt. A program eredeti kerete 750 milliárd € volt, amelyet az EKB Kormányzótanács a PEPP-határozat 2020. július 28-i módosításakor⁸⁷ majdnem a duplájára, 1350 milliárd € összegre emelt. A Kormányzótanács 2020. december 10-én a keret újabb 500 milliárd € összegű emeléséről döntött, illetve a futamidőt 2022 márciusáig meghosszabbította. A futamidőt illetően, az EKB Kormányzótanácsa a kapcsolódó sajtóközleményében jelezte, hogy a vásárlási programot mindaddig folytatni fogja, ameddig szükségesnek tartja.⁸⁸ Tekintve, hogy az EUB eddig az EKB összes hasonló intézkedésének jogszerűségét felülvizsgálta, illetve a német *Szövetségi Alkotmánybíróság* (*Bundesverfassungsgericht*, *BVerfG*) joggyakorlatában is találni példát az uniós jogalkotási aktusok vizsgálatára, a szakirodalomban több szerző is vizsgálta a PEPP esélyeit egy esetleges az EUB vagy egy tagállami alkotmánybíróság előtt bírósági eljárásban. Sebastian Grund szerint⁸⁹ az EUB eddigi ítélkezési gyakorlata⁹⁰ alapján a PEPP átmenne az EUB által felállított „teszten”, mivel (i) az intézkedésekkel az EKB nem lépte át a hatásköreit, (ii) tiszteletben tartja az arányosság elvét és (iii) a program nem ütközik az EUMSZ. 123. cikk (1) bekezdésben⁹¹ rögzített finanszírozási tilalomba. Grund megállapításait alátámasztja, hogy – amint azt Angyal Zoltán írta⁹² az ESMA-ügy⁹³ kapcsán – az EUB e területen jellemzően „Európa-barát” döntést hozott.

⁸⁶ Az Európai Központi Bank (EU) 2020/440 határozata (2020. március 24.) az átmeneti pandémiás vészhelyzeti vásárlási programról (EKB/2020/17) (HL L 91., 2020 március 25., 1–4.).

⁸⁷ Az Európai Központi Bank (EU) 2020/1143 határozata (2020. július 28.) az átmeneti pandémiás vészhelyzeti vásárlási programról szóló (EU) 2020/440 határozat módosításáról (EKB/2020/36).

⁸⁸ ECB Press Release (10 December 2020) Monetary policy decisions.

⁸⁹ Sebastian GRUND: Legal, Compliant and Suitable: The ECB’s Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP). *Bertelsmann Stiftung, Policy Brief* 25 March 2020; CLAEYS: i. m.

⁹⁰ C-62/14 sz. *Gauweiler és mások k. EKB*, ítélet, 2015. június 16; T-79/13 sz. *Accorinti és mások k. EKB*, ítélet, 2015. október 7; C-493/17 sz. *Weiss és mások k. EKB*, ítélet, 2018. december 11.

⁹¹ EUMSZ. 123. cikk (1): „Az Európai Központi Bank, illetve a tagállamok központi bankjai (a továbbiakban: nemzeti központi bankok) nem nyújthatnak folyószámlahitelt vagy bármely más hitelt az uniós intézmények, szervek vagy hivatalok, a tagállamok központi kormányzata, regionális vagy helyi közigazgatási szervei, közjogi testületei, egyéb közintézményei vagy közvállalkozásai részére, továbbá ezektől közvetlenül nem vásárolhatnak adósságinstrumentumokat.”

⁹² Lásd többek között: ANGYAL Zoltán: Jogvita az európai értékpapír-piaci hatóság rendkívüli körülményekkel kapcsolatos beavatkozási hatásköréről. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica* Tomus XXXIII, 2015, 129–143.

⁹³ C-270/12. sz. *Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága kontra Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa*, ítélet, 2014. január 22.

Annamaria Viterbo a BVerfG 2020. május 5-i döntésének⁹⁴ fényében vetette alá vizsgálatnak PEPP programot. Jóllehet a német taláros testület a szóban forgó döntésében egyetlen egyszer sem említi a 2020. március 24-én bevezetett PEPP programot, Viterbo szerint nem lehet kizárni, hogy a testület egy esetleges későbbi döntésében hasonló álláspontra helyezkedik.⁹⁵ A BVerfG említett 2020. május 5-i döntését összefoglalva a testület álláspontja, hogy az EKB 2015-ben bevezetett PSPP programja – az EKB 2015/774 sz. határozata⁹⁶ és annak módosításai –, bár nem ellentétesek az EUMSZ. 123. cikkében rögzített finanszírozási tilalommal, az EKB a hatásköreit átlépve, azaz *ultra vires*, egyben Németország *alkotmányos identitását sértve* vezette be a programot. E helyütt érdemel említést a BVerfG egy évvel korábbi, a bankunióval kapcsolatos döntése,⁹⁷ amelyben a testület nem állapított meg hatáskörátlépést az EU részéről. A BVerfG álláspontja szerint a bankunió jelenlegi állapotában még fennáll a megfelelő szintű legitimációs visszacsatolás. Amennyiben azonban „a legitimációs lánc megnyúlik”, mindez már nem lesz érvényes. Ennek megfelelően a szóban forgó ítélet figyelmeztetesként is értelmezhető a BVerfG részéről: a taláros testület jelezte, hogy az uniós szabályozás egyfajta átruházási korlátot ért el.⁹⁸

Amint arra a BVerfG a 2020. május 5-i, a PSPP program kapcsán hozott döntésében rámutatott, az alapító szerződések rendelkezései alapján a szerződések urai a tagállamok, következésképpen: (i) az uniós intézmények nem állapíthatnak meg maguk számára a szerződésben nem rögzített hatásköröket; valamint a (ii) tagállamokat nem kötik az uniós intézmények olyan döntései, amelyek lényegében szerződésmódosítást eredményeznek. Mindez a német Alaptörvény⁹⁹ 23. cikk (1) bekezdés és a 79. cikk (2) (3) bekezdés együttes olvasatából vezethető le, amelynek értelmében a Szövetségi Állam a szuverenitásának elemeit csak az alsóház (Bundestag) és felsőház (Bundesrat) tagjainak kétharmados támogatásával elfogadott

⁹⁴ BVerfG, Judgment of the Second Senate of 5 May 2020 – 2 BvR 859/15.

⁹⁵ Lásd: Annamaria VITERBO: The PSPP Judgment of the German Federal Constitutional Court: Throwing Sand in the Wheels of the European Central Bank. *European Papers* Vol. 5 (2020), No. 1, 671–685.

⁹⁶ Az Európai Központi Bank (EU) 2015/774 határozata (2015. március 4.) a közszektor eszközeinek másodlagos piacon történő megvásárlására irányuló programról (EKB/2015/10) HL L 121., 2015. 5. 14., 20–24 (hatályon kívül).

⁹⁷ BVerfG, Urteil vom 30 July 2019, 2 BvR 1685/14, 2 BvR 2631/14.

⁹⁸ Erről részletesen lásd: HORVÁTH Attila – PÉK Erzsébet – SZEGEDI László – SZÖKE Péter: *Alkotmányos identitás: pajzs, kard vagy párbeszéd? Szélgjegyzetek egy fogalom történetéhez.* 22, <http://mfi.gov.hu/wp-content/uploads/2020/10/HORVATH-PEK-SZEGEDI-SZÖKE-Alkotmanyos-identitas-Pajzs-kard-vagy-parbeszed.pdf>, 2021. február 15.

⁹⁹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 u. 2 Satz 2 des Gesetzes vom 29. September 2020 (BGBl. I S. 2048) geändert worden ist.

törvényben ruházhatja át.¹⁰⁰ Következésképpen az unió intézményeinek egyoldalú hatáskör-kiterjesztése sérti a német alkotmányos identitást. Az EKB a döntést annak érdemére való reagálás nélkül tudomásul vette, egyben kinyilvánította szándékát, hogy hatásköreivel élve a továbbiakban is ellássa az alapító szerződésekben rögzített célját.¹⁰¹ Az EUB, a 2020. május 8-án kiadott sajtóközleményében¹⁰² jelezte, hogy soha nem kommentálja a tagállami bíróságok döntéseit és a kérdést a maga részéről lezártnak tekinti. Állandó ítélkezési gyakorlatára¹⁰³ utalva emlékeztetett ugyanakkor, hogy (i) az előzetes döntéshozatali eljárás során hozott ítélete a tagállami bíróságokra nézve kötelező; illetve (ii) az uniós jog érvényességéről való döntés az EUB kizárólagos hatáskörébe tartozik. Amennyiben a tagállami bíróságok eltérnek e két szabálytól, az veszélyezteti az uniós jog egységes alkalmazását és a jogbiztonság érvényre jutását. José Luís da Cruz Vilaça¹⁰⁴ a tanulmányában¹⁰⁵ egyetért az EUB sajtóközleményében írtakkal, és részletesen ki is fejté az abban csak tömören jelzett problémákat. Amint írja a BVerfG ezzel a döntésével – a közte és az EUB között az utóbbi tíz évben újra fellángolt konfliktusban¹⁰⁶ – átlépte a „vörös vonalat” az által, hogy (i) nyíltan szembe helyezkedett az EUB ítéletével,¹⁰⁷ amelyben az megállapította a PSPP program uniós jogi konformitását, valamint, hogy (ii) nyíltan magának vindikálta az EU-jog értelmezésének és az érvényességéről való döntés jogát. Akkor is, ha (i) a BVerfG az ítéletével elsősorban a Német Szövetségi Bankot (*Deutsche Bundesbank*) hozta lehetetlen helyzetbe¹⁰⁸ és (ii) az

¹⁰⁰ 2-BvR 859/15, paras. 102., 110–114., 139., 158., 160., 171., 224.; A döntés szakirodalmi elemzését lásd: Sophie BERTIN et al.: Judgement of the BVerfG dated 5 May 2020: ECB's Public Sector Asset Purchase Program. *Covington & Burling LLP* (July 29 2020), <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a51b3a53-df5f-4f51-b466-c249f806a901>, 2021. január 21.

¹⁰¹ ECB Press Release (5 May 2020): ECB takes note of German Federal Constitutional Court ruling and remains fully committed to its mandate.

¹⁰² CJEU Press Release No 58/20 (8 May 2020): Press release following the judgment of the German Constitutional Court of 5 May 2020.

¹⁰³ A sajtóközlemény a C-446/98 sz. *Fazenda Pública*, a C-314/85 sz. *Foto-Frost* és a C-212/04 sz. *Adeneler* és társai ügyeket említi expressis verbis.

¹⁰⁴ Az Európai Unió Bíróságának egykori bírása és főtanácsnoka, a Törvényszék egykori elnöke.

¹⁰⁵ José Luís DA CRUZ VILAÇA: *The judgment of the German Federal Constitutional Court and the Court of Justice of the European Union: judicial cooperation or dialogue of the deaf?* (5 Aug 2020), https://www.cruzvilaca.eu/xms/files/THE_JUDGMENT_OF_THE_GERMAN_FEDERAL_CONSTITUTIONAL_COURT_AND_THE_COURT_OF_JUSTICE_OF_THE_EUROPEAN_UNION_-2-.pdf, 2021. február 2.

¹⁰⁶ A Solange I.–II. ítéletekről részletesen lásd: MARINKÁS György: Az emberi jogok védelmének fejlődése az Európai Unióban: az Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. *Miskolci Jogi Szemle* VIII. évfolyam, 2013/1., 97–120.

¹⁰⁷ C-493/17 sz. *Weiss és társai* ügy, ítélet, 2018. december 11.

¹⁰⁸ Jelestül, a Bundesbank választhat: a német joggal ellentétesen részt vesz a PSPP programban, vagy az uniós joggal ellentétesen elhagyja azt. Lásd HORVÁTH – PÉK – SZEGEDI – SZŐKE: i. m. 23.

ítéletben fellelhetők az együttműködő alkotmányosságra¹⁰⁹ való törekvés jelei¹¹⁰ – ahogyan a magyar Alkotmánybíróság 2016-os kvótahatározatában is¹¹¹ –, amely (iii) az EUB ítélkezési gyakorlatában egyes szerzők szerint nehezen érhető tetten.¹¹² *Da Cruz Vilaça fentebb ismertetett álláspontját összefoglalva a BVerfG veszélyes precedenst teremett az ítéletével.*¹¹³ Mindez azért is megállja a helyét, mert a BVerfG egyes szerzők szerint könnyen tekinthető úgy, mint *primus inter pares* az európai alkotmánybíróságok között, amelynek ítélkezési gyakorlata példaként szolgál más – európai – alkotmánybíróságok számára.¹¹⁴ E jelenségre Juhász Imre alkotmánybíró is utal az általa a 22/2016. (XII. 5.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásban.¹¹⁵

¹⁰⁹ A fogalmat illetően részletesen lásd: VÁRNAY Ernő: Az Alkotmánybíróság és az Európai Bíróság, együttműködő alkotmánybíráskodás? *Állam- és Jogtudomány* 2019/2., 63–91.

¹¹⁰ 2-BvR 859/15, paras. 110–114.

¹¹¹ A magyar Alkotmánybíróság 2004-től – az ország EU-hoz való csatlakozásától – kezdve tizenkét évig került a konfrontáció az EUB-bal. A magyar taláros testület a 2016-os évben meghozott ún. „kvóta határozattal” [22/2016. (XII. 5.) AB hat.] kezdett óvatos szárnypробálgatásba e téren és nyilvánította ki alkotmányvédelmi hatásköreit, amennyiben az uniós jogi aktus az Alaptörvény által garantált alapjogokat sért, illetve, amennyiben az uniós jog Magyarország szuverenitását vagy alkotmányos identitását sérti. A magyar Alkotmánybíróság két fontos megszorítást rögzített a saját hatásköreit illetően. Egyrészt, hogy az ultra vires és az identitáskontroll tárgyát nem közvetlenül az uniós jogi aktus érvényessége vagy annak értelmezése képezi, másrészt, hogy az identitáskontrollt az egymás kölcsönös tisztelete mellett folytatott együttműködés – azaz együttműködő alkotmányosság – keretében folytatja le az EUB-bal. Az uniós jog elsőbbsége elvének az egyes tagállami alkotmánybíróságok ítélkezési gyakorlatában való megjelenését illetően lásd: TRASER Julianna Sára – BÉRES Nóra – MARINKÁS György – PÉK Erzsébet: Az uniós jog elsőbbségének elve az olasz, német, francia és osztrák alkotmánybíróságok joggyakorlatának tükrében. *Miskolci Jogi Szemle* XV. évfolyam 2020/2., 102–127.

¹¹² Részletesen lásd: László BLUTMAN: Red Signal from Karlsruhe: Towards a New Equilibrium or New Level of Conflict? *Central European Journal of Comparative Law* 1 (2020), 2, 33–48.

¹¹³ Más szerzők egyenesen az euróövezet vagy az Európai Unió végét vizionálják. Piotr BURAS – John DALHUISEN: The German Constitutional Court’s ruling: A wake-up call for Europe. *ECFR Commentary* 25 May 2020, https://ecfr.eu/article/commentary_the_german_constitutional_courts_ruling_a_wake_up_call_for_europ/, 2021. február 2.; Daniel SARMIENTO – Dolores UTRILLA: Germany’s Constitutional Court has gone nuclear. What happens next will shape the EU’s future. *Euronews* (22/05/2020), <https://www.euronews.com/2020/05/15/germany-constitutional-court-gone-nuclear-what-happens-next-will-shape-the-eu-future-view>, 2021. február 2.

¹¹⁴ Editorial Comments (2020): ‘Not mastering the Treaties: The German Federal Constitutional Court’s PSPP judgment’. *Common Market Law Review* 57 (4), 965–978.

¹¹⁵ „Véleményem szerint indokolt lett volna az Európai Unió joga által biztosított alapjogvédelmi szint mélyrehatóbb, a magyar alkotmányosság talajáról induló elemzése. [...] Az általam hiányolt elemzés nélkül úgy tűnhet, hogy a határozat indokolása egyszerűen átveszi a német Szövetségi Alkotmánybíróság álláspontját.” 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, [86].

A kérdés az Európai Parlament figyelmét sem kerülte el: hat képviselő 2020. július 20-án kérdést intézett az Európai Bizottsághoz azt illetően, hogy tervez-e kötelezettségzegést indítani Németországgal szemben a fent említett megfontolások alapján.¹¹⁶ Jóllehet a jelen tanulmány írója nem találta nyomát annak, hogy a Bizottság e kérdésre válaszolt volna, a testület elnöke *Ursula von der Leyen* 2020. május 10-én nyilatkozatot¹¹⁷ adott ki – amelyben az EuB fent említett nyilatkozatára is reflektálva – reagált a BVerfG ítéletére. A Bizottság elnöke *a nyilatkozatban három az uniós jogban alapvető tényre, illetve elvre hívta fel a figyelmet: (i) a monetáris politika kizárólagos uniós hatáskörbe tartozik; (ii) az uniós jog elsőbbséget élvez a tagállami joggal szemben; (iii) az EUB ítéletei kötelezőek a tagállami bíróságokra, azaz az uniós jogot érintő kérdésekben a végső szót mindig Luxemburgban mondják ki.*

A mennyiségi lazítás másik eleme az EKB 2020. március 12-i bejelentése¹¹⁸ alapján a 2019-óta futó *harmadik szériás hosszabb lejáratú refinanszírozási műveletekre* (Targeted Longer-term Refinancing Operations, TLTRO III)¹¹⁹ vonatkozó szabályok enyhítése és a futamidő meghosszabbítása volt.¹²⁰ A rendelkezések kiemelt célja, hogy támogassa a kis- és középvállalkozások hitelhez jutását, ennek érdekében a hitelintézetek könnyített feltételek mellett vehetnek részt a programban és kínálhatnak hiteleket. Az új szabályok értelmében TLTRO I esetében megengedett, majd a TLTRO II és III esetében kivezetett futamidő lejártá előtti törlesztés is újból megengedetté vált. A program futamideje és a pénzügyi kerete is megnőtt,¹²¹ amelyről utoljára 2020 decemberében döntött az EKB Kormányzótanácsa.¹²² A programsorozat az EKB¹²³ és más tőle független források szerint is sikeresként könyvelhető el.¹²⁴

¹¹⁶ EP: Priority question for written answer to the Commission (P-004295/2020).

¹¹⁷ European Commission (10 May 2020) Statement by President von der Leyen.

¹¹⁸ ECB Press Release (12 March 2020): ECB announces easing of conditions for targeted longer-term refinancing operations. (TLTRO III)

¹¹⁹ Az Európai Központi Bank (EU) 2019/1311 határozata (2019. július 22.) a célzott hosszabb lejáratú refinanszírozási műveletek harmadik sorozatáról. (EKB/2019/21) HL L 204., 2019. 8. 2., 100–122.

¹²⁰ Az első két szériát az EKB 2014/34 és 2016/810 számú határozatai vezették be.

¹²¹ Az Európai Központi Bank (EU) 2020/614 határozata (2020. április 30.) a célzott hosszabb lejáratú refinanszírozási műveletek harmadik sorozatáról szóló (EU) 2019/1311 határozat módosításáról (EKB/2020/25) HL L 141., 2020. május 5., 28–36.

¹²² ECB Press Release (10 December 2020) Monetary policy decisions.

¹²³ Andreeva C. DESISLAVA – Miguel GARCÍA-POSADA: *The impact of the ECB's targeted long-term refinancing operations on banks' lending policies: the role of competition.* Working Paper Series, 2364 / January 2020, 68.

¹²⁴ Lásd: Bank of Finland Bulletin 1/2019 (3 Apr 2019), The ECB's targeted longer-term refinancing operations have increased bank lending to the private sector. <https://www.bofbulletin.fi/en/2019/1/the-ecb-s-targeted-longer-term-refinancing-operations-have-increased-bank-lending-to-the-private-sector/>, 2021. február 2.

A tavasz során a Fed is nyilvánosságra hozta a saját válságkezelési stratégiáját, amely *egyrésztől* egyes régebb óta futó programok meghosszabbításából, *másrészt* új programok meghirdetéséből áll.¹²⁵ Az EKB programjához hasonlóan a mennyiségi lazítás eszköze meghatározó szerepet játszik benne. Továbbá a Fed – akárcsak az EKB – nem zárta ki a program határidejének kitolását, az azt szükségessé tevő körülmények fennálltának megszűnéséig.¹²⁶ A két központi bank programjai közötti alapvető különbség, hogy míg az EKB TLTRO III programja a kereskedelmi bankokon keresztül juttatja olcsó hitelhez a vállalati és a lakossági szektort, addig a Fed programja kötvények és egyéb értékpapírok vásárlása révén közvetlen hitelnújtást is kínál a legnagyobb vállalati foglalkoztatók, illetve az egyes állami és önkormányzati szervek számára.¹²⁷ Az utóbbiak számára az EKB nem nyújthat támogatást tekintve, hogy az EUMSZ. 123. cikke¹²⁸ kifejezetten tiltja azt. A Fed ezzel szemben a *szövetségi tartalékról szóló törvény* (Federal Reserve Act)¹²⁹ 13. cikk (3) bekezdése alapján – amennyiben a pénzügyminiszter jóváhagyja – jogosult a pénzügyi szektoron kívül is hitelt nyújtani kötvény és egyéb értékpapírok vásárlása révén.

Összefoglaló gondolatok

Jelen tanulmány első felében bemutatásra került, hogy bár az EU főszabály szerint nem rendelkezik hatáskörökkel az egészségügyi válságkezeléssel és a különleges jogrendi helyzettel kapcsolatosan – az a tagállamok hatáskörébe tartozik az alapító szerződések alapján – a koronavírus-járvány új megközelítésbe helyezte az alapító szerződések egyes rendelkezéseit. Az EU intézményei és szervei a kezdeti hezitálást követően ráébredtek, hogy a *koronavírus-járvány okozta problémákat az egyseges belső piac felől közelítve, illetve a hatásköröket hálóként szemlélve az EU-nak számtalan eszköz áll a rendelkezésére* a koronavírus-járvány kezelése során

¹²⁵ A tanulmány terjedelmi korlátait meghaladja a Fed programjainak bemutatása. A programok listája és leírása elérhető: <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/mainstreetlending.htm>, 2021. január 27.

¹²⁶ Howard SCHNEIDER et al.: Fed vows to buy bonds until it sees ‘substantial’ economic progress. *Reuters* (December 16, 2020), <https://www.reuters.com/article/us-usa-fed/fed-vows-to-buy-bonds-until-it-sees-substantial-economic-progress-idUKKBN28Q0M5>, 2021. január 27.

¹²⁷ A jelenlegi helyzet súlyosságát jól szemlélteti, hogy az utóbbi kettő kategóriába tartozó szervezetek még a 2008-as válságot követő „legsötétebb” időszakokban sem részesültek támogatásban a Fed részéről. Részletesen lásd: Jeffrey CHENG et al.: What’s the Fed doing in response to the COVID-19 crisis? What more could it do? *Brookings* December 11, 2020. <https://www.brookings.edu/research/fed-response-to-covid19/>, 2021. január 24.

¹²⁸ EUMSZ. 123. cikk: (1) „Az Európai Központi Bank, illetve a tagállamok központi bankjai (a továbbiakban: nemzeti központi bankok) nem nyújthatnak folyószámlahitelt vagy bármely más hitelt az uniós intézmények, szervek vagy hivatalok, a tagállamok központi kormányzata, regionális vagy helyi közigazgatási szervei, közjogi testületei, egyéb közintézményei vagy közvállalkozásai részére, továbbá ezektől közvetlenül nem vásárolhatnak adósságinstrumentumokat.”

¹²⁹ 12 U.S. Code § 226. “Federal Reserve Act”.

meghozott tagállami intézkedések összehangolására. E hatáskörök adott esetben egyes tagállami intézkedések megakadályozására is alkalmasak lehetnek, amennyiben azok ellentétesek az egységes belső piac vélt vagy valós érdekeivel. Szintén a tanulmány ezen felében került bemutatásra, hogy az uniós költségvetés korlátozott volta miatt a *koronavírus-járvány kezelése elsősorban a tagállami büdzsék terhére történik, az EU e körben legfőképpen az állami támogatások EUMSz. 107. cikke által rögzített tilalma alól adott mentességek révén segítheti a tagállamokat a járványkezelésben*. Tekintettel az állami támogatások potenciális piactorzító hatására, nem meglepő, hogy az EUB elé befutottak az első kereseti kérelmek a Bizottság által jóváhagyott állami támogatásokról szóló határozatok ellen. Jóllehet ezen eljárások még a kezdeti szakaszukban vannak, az eredményük számottevő érdeklődésre tarthat számot. Az e fejezetben bemutatott intézkedések kapcsán összefoglaló módon elmondható, hogy az EU intézményei a kezdeti hezitálásuk után megtalálták a módját annak, hogy az alapító szerződések négy alapszabadságra vonatkozó rendelkezései által garantált hatásköröket hálóként szemlélve hatékonyan reagáljanak a válság okozta kihívásokra és segítsék a tagállami intézkedéseket. Akkor is, ha egyes intézkedéseknek még ki kell állniuk az EUB felülvizsgálatának próbáját, az EU vakcinabeszerzési programjának pedig a lassúságát és bürokratikuságát kifogásoló kritikákat. Jóllehet e kritikák részben megalapozottak, a szerző álláspontja szerint egységesen cselekedni – még akkor is, ha ez lassítja a folyamatot – mindig szerencsésebb, mint 27-en, 27-féle stratégiát követni és hagyni a tárgyalópartnereknek, hogy kihasználják a megosztottságot és a belső feszültségeket. Amennyiben az Európai Unió tagállamai egységesen cselekednek, akkor egy majdnem 500 millió fős piacot képviselnek, amely komoly alkupozíciót jelent bármely tárgyaláson. A szerző álláspontja szerint erre tekintettel és a kritikákat figyelembe véve lenne célszerű felülvizsgálni és továbbfejleszteni az uniós vakcinabeszerzési programot, elvetni azonban semmiképpen sem javallott.

A tanulmány második szerkezeti egységében bemutatásra került, hogy az EKB által alkalmazott válságkezelés elsősorban a mennyiségi lazítás eszközére épül. A potenciális infláció növelő hatása miatt számos közgazdász által ellenzett mennyiségi lazítás a 2007–2008-as válság óta a Fed bevett eszköze, a 2010-es euróövezeti válságot követően pedig az EKB kezdte el széles körben alkalmazni. Az említett dátumok óta mindkét intézmény folyamatosan tart fenn mennyiségi lazításra épülő programokat a gazdaság élénkítése érdekében. Ahogyan a koronavírus-járvány kitörése óta a hétköznapi életben lassan a szokatlan vált szokássá – sőt szinte normálissá – úgy a 2007–2008 válság következtében a korábban egyértelműen nem konvencionális eszközként számontartott mennyiségi lazítás kvázi konvencionális eszközzé avanzsált a központi bankok kezében, miközben a hosszú távú káros hatásaikkal kapcsolatos aggodalmak alaptalannak bizonyultak. Mindazonáltal nem szabad megfeledkezni róla, hogy a mennyiségi lazítási programok potenciálisan ellentétesek lehetnek az EUMSz. 123. cikke által rögzített finanszírozási tilalommal, így azoknak több esetben ki kellett állniuk az EUB felülvizsgálatát. Az EKB által alkalmazott válságkezelési stratégia keretében életre hívott pandémiás vészhelyzeti vásárlási program – a PEPP – kapcsán is kérdésként merült fel, hogy az kiállná-e egy

bíróági felülvizsgálat próbáját. A szakirodalom arra az álláspontra helyezkedik, hogy igen, tekintve, hogy *egyrésről* a PEPP elfogadása révén az EKB nem lépte át a hatásköreit, az tiszteletben tartja az arányosság elvét és a program nem ütközik az EUMSZ-ben rögzített finanszírozási tilalomba. *Másrészről*, az EUB minden valószínűség szerint ez ügyben is „baráti” attitűdöt tanúsítana. A BVerfG, a német alkotmánybíróság és az EuB közötti „vita”¹³⁰ azonban aggályokat vet fel az euróövezet jövőjét illetően. A BVerfG veszélyes precedenst teremtett – amint arra több szerző is rámutatott –, különös tekintettel arra, hogy a BVerfG az alapító szerződések által *expressis verbis* kizárólagos uniós hatáskörbe utalt területen¹³¹ vindikált magának ultra vires felülvizsgálati jogot. A szerző egyetért ezen állásponttal. Véleménye szerint a fentiekből kifolyólag az ország alkotmányos identitásának sérelmére való hivatkozás meglehetősen gyenge lábakon áll. További problematikus eleme a BVerfG ítéletének, hogy a testület semmilyen felhatalmazással nem rendelkezik az uniós jogi aktusok érvényességéről való döntésre, így az EKB által hozott válságkezelési stratégia uniós jogi konformitását sem kérdőjelezheti meg közvetlenül. Az uniós jogi aktusok érvényességének vizsgálatát – az uniós jog egységes értelmezésének megőrzése érdekében – kizárólag az EUB előtt kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárás keretében kérheti. A szerző szerint a határok BVerfG általi feszegetése továbbá azért is problematikus, mert az Unió és annak jövője szempontjából egyik meghatározó – ha nem a legmeghatározóbb – országának alkotmánybíróságáról van szó. A primus inter pares alkotmánybíróságról, ahogyan azt egyes szerzők jellemezték. Az euróövezet működésében komoly zavart okozhat, amennyiben Németország – az alkotmánybírósága által hozott ítéletnek való megfelelés érdekében – szembemegy az EKB által választott válságkezelési stratégiával, akkor is, ha az EKB függetlensége – egyébként éppen német kérésre – megfelelő módon körülbástyázásra került az alapításakor. Erre tekintettel a szerző szerint az, hogy a BVerfG egy esetlegesen elé kerülő, a PEPP ultra vires és alkotmányos identitás szempontú felülvizsgálatát kezdeményező kérelemben hoz-e döntést és – amennyiben igen – milyen döntést, komoly, további kutatást érdemlő kérdéseket vet fel.

Felhasznált irodalom

- [1] Alice TIDEY: COVID-19 has 'weakened' the case for the EU, say Germans, French and Italians. *Euronews* (27/05/2020), <https://www.euronews.com/2020/05/26/covid-19-has-weakened-the-case-for-the-eu-say-germans-french-and-italians>, 2020. október 20.
- [2] Andreeva C. DESISLAVA – Miguel GARCÍA-POSADA: *The impact of the ECB's targeted long-term refinancing operations on banks' lending policies: the role of competition*. Working Paper Series, No 2364 / January 2020, 68.

¹³⁰ Jóllehet talán nem is a vita a legmegfelelőbb kifejezés, hiszen – amint arra egyes szerzők rámutattak –, az EUB soha nem reagál érdemben a tagállami alkotmánybíróságok alkotmányos identitással kapcsolatos aggódalmaira.

¹³¹ Ellentétben a magyar Alkotmánybíróság fentebb említett „kvóta határozatával”.

-
- [3] ANGYAL Zoltán: Jogvita az európai értékpapír-piaci hatóság rendkívüli körülményekkel kapcsolatos beavatkozási hatásköréről. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica* Tomus XXXIII, 2015, 129–143.
- [4] ANGYAL Zoltán: *Légiközlekedési jog az Európai Unióban*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011, 1–330.
- [5] Annamaria VITERBO: The PSPP Judgment of the German Federal Constitutional Court: Throwing Sand in the Wheels of the European Central Bank. *European Papers* 5 (2020), 1, 671–685.
- [6] Bank of Finland Bulletin, 1/2019 (3 April 2019): The ECB’s targeted longer-term refinancing operations have increased bank lending to the private sector <https://www.bofbulletin.fi/en/2019/1/the-ecb-s-targeted-longer-term-refinancing-operations-have-increased-bank-lending-to-the-private-sector/>, 2021. február 2.
- [7] Benjamin BODSON: Rethinking EU institutions’ rules of procedure after COVID-19. *European Policy Brief* No. 62, July 2020, 1–6, <https://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2020/07/epb-62-benjamin-bodson-final.pdf?type=pdf>, 2020. október 20.
- [8] BLUTMAN László: Red Signal from Karlsruhe: Towards a New Equilibrium or New Level of Conflict? *Central European Journal of Comparative Law* 1 (2020), 2, 33–48.
- [9] CZECZELI Vivien: A Federal Reserve menyniségi lazításának egyes makrogazdasági hatásai. *Pénzügyi Szemle* 2016/4., 471–492.
- [10] Daniel SARMIENTO – Dolores UTRILLA: Germany’s Constitutional Court has gone nuclear. What happens next will shape the EU’s future. *Euronews* (22/05/2020), <https://www.euronews.com/2020/05/15/germany-constitutional-court-gone-nuclear-what-happens-next-will-shape-the-eu-future-view>, 2021. február 2.
- [11] David M. HERSZENHORN – Sarah WHEATON: How Europe failed the coronavirus test: Contagion’s spread is a story of complacency, overconfidence and lack of preparation. *Politico Europe* 7 April 2020, <https://www.politico.eu/article/coronavirus-europe-failed-the-test/>, 2020. október 20.
- [12] David M. R. TOWNEND et al.: What is the Role of the European Union in the COVID-19 Pandemic? *Medicine and Law* 39 (2020), 2, 249–268.
- [13] Deb PRAGYAN et al.: *The Economic Effects of COVID-19 Containment Measures* (IMF/WP/20/158).
- [14] Diana A. A. REISMAN: The EU and FDI: What to Expect from the New Screening Regulation. *IRSEM Research Paper* No. 104 (August 2020).

-
- [15] Donald P. KOMMERS: Germany: Balancing Rights and Duties. 2007, https://www.researchgate.net/publication/291055808_Germany_Balancing_Rights_and_Duties, 2020. november 8.
- [16] Editorial Comments (2020). 'Not mastering the Treaties: The German Federal Constitutional Court's PSPP judgment'. *Common Market Law Review* 57 (4), 965–978.
- [17] Elena Sánchez NICOLÁS – Eszter ZALÁN: Has the EU purchased enough vaccines? *Euobserver* 28 January 2021, <https://euobserver.com/coronavirus/150747>, 2021. február 15.
- [18] Elena Sanchez NICOLÁS: EU warning after Hungary unilaterally shuts borders. *Euobserver* 1 September 2020, <https://euobserver.com/coronavirus/149282>, 2020. november 14.
- [19] EPRS, PE 649.367 – April 2020, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649367/EPRS_BRI\(2020\)649367_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649367/EPRS_BRI(2020)649367_EN.pdf), 2020. október 20.
- [20] Eric A. HANUSHEK – Ludger WOESSMANN: The Economic Impacts of Learning Losses. OECD (September 2020), <https://www.oecd.org/education/The-economic-impacts-of-coronavirus-covid-19-learning-losses.pdf>, 2021. január 21.
- [21] European Union Aviation Safety Agency (EASA) (2020), *COVID-19 Aviation Health Safety Protocol Operational guidelines for the management of air passengers and aviation personnel in relation to the COVID-19 pandemic*. Issue No. 02 (Issue date: 30/06/2020), https://www.easa.europa.eu/sites/default/files/dfu/EASA-ECDC_COVID-19_Operational%20guidelines%20for%20management%20of%20passengers_v2.pdf, 2020. november 14.
- [22] Gavin VAN MARLE: Road freight industry needs €75bn from the EU to recover from pandemic. *The Loadstar* (23/06/2020), <https://theloadstar.com/road-freight-industry-needs-e75bn-from-the-ec-to-recover-from-pandemic/>, 2020. november 14.
- [23] German Federal Foreign Office: *How Germany is helping Europe in the Covid-19 crisis* (24. 03. 2020), <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/europa/maas-corona-europe/2328352>, 2020. október 29.
- [24] Gita GOPINATH: The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression. *IMF Blog* 14 April 2020, <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/>, 2021. január 21.
- [25] Grégory CLAEYS: The European Central Bank in the COVID-19 crisis: Whatever it takes, within its mandate. *Policy Contribution* Issue N°9 | May 2020, <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/05/PC-09-2020-final.pdf>, 2020. október 29.

-
- [26] HORVÁTH Attila – PÉK Erzsébet – SZEGEDI László – SZŐKE Péter: *Alkotmányos identitás: pajzs, kard vagy párbeszéd? Szélgjegyzetek egy fogalom történetéhez*. 22, <http://mfi.gov.hu/wp-content/uploads/2020/10/HORVATH-PEK-SZEGEDI-SZOKE-Alkotmanyos-identitas-Pajzs-kard-vagy-parbeszed.pdf>, 2021. február 15.
- [27] Howard SCHNEIDER et al.: Fed vows to buy bonds until it sees ‘substantial’ economic progress. *Reuters* (December 16, 2020), <https://www.reuters.com/article/us-usa-fed/fed-vows-to-buy-bonds-until-it-sees-substantial-economic-progress-idUKKBN28Q0M5>, 2021. január 27.
- [28] IMF, Regional Economic Outlook: *Europe. Whatever It Takes: Europe’s Response to COVID-19*. October 2020.
- [29] Isabel SCHNABEL: *The ECB’s Monetary policy during the coronavirus crisis – necessary, suitable and proportionate*. Speech by Isabel Schnabel, Member of the Executive Board of the ECB at the Petersberger Sommerdialog, 27. June 2020, <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2020/html/ecb.sp200627~6009be389f.en.html>, 2020. október 29.
- [30] Izabela WOJTYCZKA: Professor Tomasz Grzegorz Grosse interviewed by Izabela Wojtyczka: The virus will change the EU, but not how we might expect. *The Warsaw Institute review* 18 May 2020, <https://warsawinstitute.review/issue-2020/the-virus-will-change-the-eu-but-not-how-we-might-expect/>, 2020. október 21.
- [31] Janice LEE: Note on COVID-19 and the Police Powers Doctrine: Assessing the Allowable Scope of Regulatory Measures During a Pandemic. *Contemporary Asia Arbitration Journal* 13 (2020), 1, 229–248.
- [32] Jeffrey CHENG et al.: What’s the Fed doing in response to the COVID-19 crisis? What more could it do? *Brookings* December 11, 2020, <https://www.brookings.edu/research/fed-response-to-covid19/>, 2021. január 24.
- [33] Jillian DEUTSCH – Sarah WHEATON: How Europe fell behind on vaccines. The EU secured some of the lowest prices in the world. At what cost? *Politico* 27 January 2021, <https://www.politico.eu/article/europe-coronavirus-vaccine-struggle-pfizer-biontech-astrazeneca/>, 2021. február 15.
- [34] José Luís DA CRUZ VILAÇA: *The judgment of the German Federal Constitutional Court and the Court of Justice of the European Union: judicial cooperation or dialogue of the deaf?* (5 Aug 2020) https://www.cruzvilaca.eu/xms/files/THE_JUDGMENT_OF_THE_GERMAN_FEDERAL_CONSTITUTIONAL_COURT_AND_THE_COURT_OF_JUSTICE_OF_THE_EUROPEAN_UNION_-2-.pdf, 2021. február 2.

- [35] Kai P. PURNHAGEN et al.: More Competences than You Knew? The Web of Health Competence for European Union Action in Response to the COVID-19 Outbreak. *European Journal of Risk Regulation* 11 (2020), 2, 297–306.
- [36] KELEMEN Roland: A különleges jogrend szabályozása az egyes alkotmányokban I. Általános alapvetés, fogalmi elhatárolás. In: *Vélemények a Katonai Jog Világából* (szerk.: Farkas Ádám). Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2019, 10.
- [37] KELEMEN Roland: Az Alaptörvény szükségállapot szabályozásának kritikai áttekintése az egyes európai uniós tagállamok alkotmányainak figyelembevételével – Különös tekintettel a visegrádi államok alkotmányaira. In: *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században* (szerk.: Bartkó Róbert). Gondolat, Budapest 2019, 9–34.
- [38] KREKÓ Judit et al.: Nemkonvencionális jegybanki eszközök alkalmazásának nemzetközi tapasztalatai és hazai lehetőségei. *MNB Tanulmányok* 100/2012.
- [39] Luigi SCAZZIERI: *The EU needs to counter Italy's coronavirus-induced Euroscepticism*. Centre for European Reform, 3 April 2020, <https://www.cer.eu/in-the-press/eu-needs-counter-italys-coronavirus-induced-euroscepticism>, 2020. október 20.
- [40] MARINKÁS György: A 2008-as válság lehetséges okai és a válságra adott amerikai és európai válaszok, különös tekintettel a törvényi szabályozásra. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica* Tomus XXXVII/1 (2019), 187–227.
- [41] MARINKÁS György: Az emberi jogok védelmének fejlődése az Európai Unióban: az Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, valamint a joggyakorlat fejlesztése a bíróságok részéről. *Miskolci Jogi Szemle* VIII. évfolyam, 2013/1., 97–120.
- [42] György MARINKÁS: How not to build a Monetary Union? – The structural weaknesses of the EMU in the light of the 2008 crisis and the institutional reforms for their correction. In: *Hungarian Yearbook of International Law and European Law* (eds.: Marcell Szabó – Petra Lea Lángos – Réka Varga), 2018 (Year of publication: 2019), 437–471.
- [43] György MARINKÁS: Institutional Answers to the 2008 Crisis in the US and the EU: A Comparative Study. *European Integration Studies* 14 (2018), 1, 55–65.
- [44] György MARINKÁS: *What if a new crisis comes? – In other words, is the EMU prepared for another possible financial crisis?* Bratislavské právnické fórum 2020. Právne výzvy pre novú Európsku komisiu. Zborník z vedeckej konferencie organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou dňa 6 a 7. februára 2020 v priestoroch Univerzity Komenského v Bra-

- tislave (eds.: O. Blažo – L. Mokrá – A. Máčaj). 1st Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, 140.
- [45] Mario DRAGHI: We face a war against coronavirus and must mobilise accordingly. (Opinion) *Financial Times* 25 March 2020, <https://www.ft.com/content/c6d2de3a-6ec5-11ea-89df-41bea055720b>, 2021. január 21.
- [46] Naja BENTZEN: *COVID-19 foreign influence campaigns Europe and the global battle of narratives*. European Parliamentary Research Service (PE 649.367), April 2020.
- [47] Niels KIRST: *How a Public Health Crisis Became an Aggravation of the Rule of Law Crisis in the European Union*. Brexit Institute, 2020, <http://dcubrexitinstitute.eu/2020/04/how-a-public-health-crisis-became-an-aggravation-of-the-rule-of-law-crisis-in-the-european-union/>, 2020. november 8.
- [48] OECD Economic Outlook Interim Report Coronavirus (Covid-19): *Living with uncertainty and the IMF's policy tracking platform Policy Responses to COVID-19*. https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2020/issue-1_34ffc900-en#page1, 2021. január 20.
- [49] Open Letter to Ben Bernanke. *The Wall Street Journal* Nov 15, 2010. <https://blogs.wsj.com/economics/2010/11/15/open-letter-to-ben-bernanke/>, 2020. október 29.
- [50] Piotr BURAS – John DALHUISEN: The German Constitutional Court's ruling: A wake-up call for Europe. *ECFR Commentary* 25 May 2020, https://ecfr.eu/article/commentary_the_german_constitutional_courts_ruling_a_wake_up_call_for_europ/, 2021. február 2.
- [51] Magyarország egyelőre nem kap több influenza elleni vakcinát. 2020. október 29. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20201029/magyarorszag-egyelore-nem-kap-tobb-influenza-elleni-vakcinat-454966>, 2020. november. 28.
- [52] Portugal: Ryanair challenges in court 6 state aids to European airlines. LUSA, 27-08-2020, <https://www.lusa.pt/article/ZOxfwQzi7BEZ3s5ACUtnBjMSZM5iuSI1/portugal-ryanair-challenges-in-court-6-state-aids-to-european-airlines>, 2020. november. 14.
- [53] Raffaella MENINNO – Guntram WOLFF: As the Coronavirus spreads, can the EU afford to close its borders? *Bruegel* 28 February 2020, <https://voxeu.org/content/coronavirus-spreads-can-eu-afford-close-its-borders>, 2020. december 13
- [54] SÁGVÁRI Ádám: *Különleges jogrenddel a terror ellen – kitekintés az európai gyakorlatra*. (2016), <https://jog.tk.mta.hu/blog/2016/02/kulonleges-jogrenddel-a-terror-ellen>, 2021. április 3.

-
- [55] Sam FLEMING – Michael PEEL: EU faces global criticism over curbs on vaccine exports. *Financial Times*, 31 January 2021, <https://www.ft.com/content/5c15d7ea-aaf6-46f4-924e-30f168dd14dd>, 2021. február 15.
- [56] Sebastian GRUND: Legal, Compliant and Suitable: The ECB's Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP) – *Bertelsmann Stiftung, Policy Brief* 25 March 2020.
- [57] Sophie BERTIN et al.: *Judgement of the BVerfG dated 5 May 2020: ECB's Public Sector Asset Purchase Program*. Covington & Burling LLP (July 29 2020), <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a51b3a53-df5f-4f51-b466-c249f806a901>, 2021. január 21.
- [58] TILL Szabolcs: Különleges jogrend. In: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (szerk.: Jakab András – Fekete Balázs). <http://ijoten.hu/szo cikk/kulonleges-jogrend>, 2020. december 13.
- [59] TRASER Julianna Sára – BÉRES Nóra – MARINKÁS György – PÉK Erzsébet: Az uniós jog elsőbbségének elve az olasz, német, francia és osztrák alkotmánybíróságok joggyakorlatának tükrében. *Miskolci Jogi Szemle* XV. évfolyam, 2020/2., 102–127.
- [60] UNGVÁRI Álmos – HOJNYÁK Dávid: Az Európai Unió egyes tagállamainak koronavírus-járványra adott válasza, különös tekintettel a vizsgált államok által bevezetett különleges jogrendi szabályozás. *Miskolci Jogi Szemle* XV. évf., 2020/1., 122–138.
- [61] VÁRNAY Ernő: Az Alkotmánybíróság és az Európai Bíróság, együttműködő alkotmánybíráskodás? *Állam- és Jogtudomány* 2019/2., 63–91.
- [62] Zoisa WANAT – Florian EDER: Jourová: Brussels 'concerned' by Polish, Hungarian coronavirus measures. (April 9, 2020), <https://www.politico.eu/article/jourova-brussels-concerned-by-polish-hungarian-coronavirus-measures/>, 2020. november 8.